

- Iranian Studies
- Editor : Homa Katuzian
- University of Oxford
- Routledge Publication
- Volume 41 Number 5, December 2008

شماره پنجم از سری چهل و یکم نشریه مطالعات ایرانی، چاپ انتشارات روتلیج در شهر آکسفورد انگلستان، در ماه دسامبر ۲۰۰۸ منتشر شده است. این نشریه که متعلق به انجمن بین‌المللی مطالعات ایرانی است و سردبیری آن را آقای دکتر همایون کاتوزیان بر عهده دارد، پنج نوبت در سال انتشار می‌یابد. آخرین شماره این نشریه در سال ۲۰۰۸، شامل شش مقاله و معرفی چند کتاب است.

عناوین و چکیده مطالب، به ترتیب، عبارتند از:

حکومت قانون: مقایسه‌ای بین ایران باستان و یونان باستان هایدن صالحی اصفهانی، نویسنده مقاله، آن را چنین آغاز می‌کند: «امپراتوران ایران باستان مظهر خدایگان بودند و حکومتی خودکامه را اعمال می‌کردند. حال آنکه یونان، که از قرن ششم تا چهارم پیش از میلاد رقیب سرسخت ایران به شمار می‌رفت، از حکومت قانون بهره‌مند بود.» وی ضمن اشاره به برخی منابع تاریخی و پژوهشی درباره این دو سرزمین، چارچوب تحلیل خود را بر اساس نظریه دولت یرام بارزل قرار می‌دهد؛ Y. Barzel *A Theory of the State* و دلایل تفاوت نظام‌های سیاسی در این دو سرزمین را طی قرون ششم تا چهارم پیش از میلاد، بیش از هر چیز، ناشی از شرایط جغرافیایی هر یک از آنها می‌داند؛ که در یونان سبب ایجاد دولت شهرهای مستقل شد، اما در ایران

CONTENTS

ARTICLES

- HAIDEH SALEHI-ESFAHANI *Rule of Law: A Comparison between Ancient Persia and Ancient Greece* 629
- SHAHROUGH AKHAVI *The Thought and Role of Ayatollah Hossein'ali Montazeri in the Politics of Post-1979 Iran* 645
- ALI FERDOWSI *The "Emblem of the Manifestation of the Iranian Spirit": Hafiz and the Rise of the National Cult of Persian Poetry* 667
- EVALEILA PESARAN *Towards an Anti-Western Stance: The Economic Discourse of Iran's 1979 Revolution* 693
- HASHEM AHMADZADEH *The World of Kurdish Women's Novels* 719
- HOSSEIN SHAHIDI *Iranian Journalism and the Law in the Twentieth Century* 739

REVIEWS

- KAMYAR ABDI *Nader Nasiri-Moghaddam, L'archéologie française en Perse et les antiquités nationales (1884-1914)* 755
- BAPAK RAHIMI *Masoud Kamali, Multiple Modernities, Civil Society and Islam: The Case of Iran and Turkey* 765
- KATAJUN AMIRPUR *Shirin Ebadi, Iran Awakening: A Memoir of Revolution and Hope* 768
- PHILIPPE ROCHARD *D. H. Luijendijk, Zoor khane, History and Techniques of the Ancient Martial Art of Iran* 770
- DAVID N. YAGHOUBIAN *Gary Samore, ed., Iran's Strategic Weapons Programmes: A Net Assessment* 773
- VOLUME CONTENTS INDEX 781

روستاهای دورافتاده‌ای را پدید آورد که هر چند وقت یکبار مورد تهاجم قبایل چادرنشین واقع می‌شدند. دیگر اینکه وسعت سرزمین و تنوع اجتماعی و اقتصادی در ایران باعث شرایط ناپایداری شد که نتیجه‌اش حکومت خودکامه بود. اما در یونان گروه‌های اجتماعی با منافع مشترک اقتصادی، مذهبی و... حکومت قانون را تثبیت کردند. تجارت دریایی و امکان سود بردن از مزایای قاچاق کالا از عوامل مؤثری بود که در یونان باعث استقلال افراد شد، در حالی که در ایران نبض تجارت و اقتصاد همواره به دست فرمانروایی بود که در قبال حفظ امنیت، از افراد مالیات می‌گرفتند و برای بقای قدرت خود ثروت و آزادی آنان را محدود می‌نمودند. نویسنده در پایان خاطر نشان می‌کند که نتیجه‌گیری او نمی‌تواند قطعی باشد، اما پاسخی است به سؤالی که همواره در مطالعات تاریخی دربارهٔ مقایسهٔ شرق و غرب مطرح بوده است.

تفکر و نقش آیت‌الله حسین علی منتظری در سیاست ایران - پس از سال ۱۹۷۹ مقاله‌ای است به قلم شاهروق اخوی که در آن به آرای آیت‌الله منتظری و حامیان و مخالفان آن می‌پردازد.

«مظهر تجلی روح ایرانی»: حافظ و پدیدار شدن موج ملی‌گرایی شعر فارسی؛ علی فردوسی نام این مقاله را از کتابی با عنوان حافظ - تشریح که عبدالحسین هژیر در سال ۱۹۲۸ میلادی نوشته است، وام گرفته: «اگر می‌خواهید ایران را بشناسید، دیوان حافظ را بخوانید - او مظهر تجلی روح ایرانی است.» بنا به نظر نویسنده، هر چند چنین تلقی‌ای را اولین بار ادوارد براون مطرح ساخته، اما تا پیش از این تاریخ در هیچ سند مکتوبی دربارهٔ شعر حافظ چنین برداشت آیینی - ملی وجود ندارد. آنچه هژیر می‌نویسد نتیجهٔ جنبشی است که گروهی از نخبگان و روشنفکران ایرانی، پس از انقلاب مشروطه در سال ۱۹۰۶، آغاز کردند؛ ایشان برداشت جدید و غیرمتعارفی از آثار شعرا و نویسندگان کهن فارسی مطرح نمودند و آن را در خدمت ایجاد مفهوم مشترک ملیت ایرانی درآوردند. اما از میان همهٔ پیامبران ملی، آنکه بیش از دیگران مظهر تجلی روح ایرانی شناخته شد، حافظ بود. در این مقاله علاوه بر بررسی بخش‌هایی از کتاب حافظ - تشریح، به منابع متعددی دربارهٔ مفاهیم عرفانی اشعار حافظ و همچنین پژوهش‌های ادبی و تاریخی مربوط به آن اشاره شده است. نتیجه‌گیری نهایی از این قرار است که اگر امروز، پس از گذشت سه ربع قرن از ابتکار هژیر در بکار بردن چنین تعبیری، شاهد آن هستیم که اشعار حافظ گروه‌های مختلف اجتماعی را از متعصب‌ترین مذهبیان تا سرسخت‌ترین سکولارها، به خاطر احساسات مشترک ملی به دور هم جمع می‌کند، نشانگر موفقیت نسل پس از

۱۳۵

● محمد علی همایون کاتوزیان (عکس از علی دهباشی)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Iranian Studies

Journal of the International Society for Iranian Studies

EDITOR

Homa Katouzian, *University of Oxford, UK*

ASSISTANT EDITORS

Dominic Brookshaw, *University of Manchester, UK*

Hossein Shahidi, *American University of Beirut, Lebanon*

BOOK REVIEW EDITORS

Roham Alvandi (History), *University of Oxford, UK*

Cyrus Shayegh (Social Science), *American University of Beirut, Lebanon*

Rivanne Sandler (Literature and Culture), *University of Toronto, Canada*

انقلاب مشروطه در بازتعریف میراث کهن در غالب مفهوم ملیت ایرانی است. به سوی یک جهت‌گیری ضد غربی: گفت‌وگو اقتصادی ایران در انقلاب ۱۹۷۹، اِوایلا پسران، Evaleila Pesaran، نویسنده مقاله، با اشاره به وقایع تاریخی نظیر انعقاد عهدنامه گلستان و ترکمن‌چای، تحریم امتیاز تنباکو و همچنین استناد به اندیشه‌های کسانی چون جلال آل‌احمد، خلیل ملکی، علی شریعتی و... به سابقه تفکر ضدغربی و گرایش به استقلال اجتماعی و اقتصادی در ایران می‌پردازد و سپس گفت‌وگو اقتصادی دوران انقلاب ۱۹۷۹ ایران را بررسی می‌کند که براساس اقتصاد دولتی و حداقل رابطه اقتصادی با کشورهای غربی شکل گرفت و به تدوین اصول ۴۴، ۸۱ و ۸۲ قانون اساسی انجامید. اما گرچه پیشینه اندیشه‌ها و جنبش‌های ضدغربی در میان علما، بازاریان و سکولارهای ملی‌گرای ایرانی به دوران قاجار باز می‌گردد، تنها پس از سال ۱۹۵۳ بود که عقاید شیعی عدالت اجتماعی و افکار مارکسیستی - لنینیستی ضد امپریالیسم با ملی‌گرایی ترکیب شد و چنین شیوه قدرتمندی را که مبتنی بر گفت‌وگو جدیدی از استقلال اقتصادی بود به وجود آورد.

دنیای رمان‌های زنان نویسنده کرد، هاشم احمدزاده در این مقاله به معرفی رمان کردی، به عنوان یک ژانر ادبی که از سال ۱۹۳۵ به وجود آمده، می‌پردازد و بخصوص تلاش می‌کند آثار زنان نویسنده کرد را که در سال‌های اخیر به این ژانر پیوسته‌اند مورد بررسی قرار دهد و ویژگی‌های متمایزی از قبیل سبک و مضمون برای آنها قائل شود. نویسندگانی که او آثارشان را بررسی می‌کند به سه گروه تقسیم می‌شوند: زنانی که از کردستان عراق مهاجرت کرده‌اند و حداقل پانزده سال است که ساکن اروپا هستند؛ مانند مهاباد قره‌داغی نویسنده رمان کوچ، زنانی که ساکن کردستان عراق هستند و تنها رمان منتشر شده از ایشان الوان نام دارد و نویسنده‌ای به نام اهلام منصور، Ehlam Mansur، آن را نوشته، و بالاخره زنانی که در کردستان ایران زندگی می‌کنند؛ مانند نسرین جعفری، نویسنده رمانی که نام آن به فارسی «بلند و کوتاه» معنا می‌دهد. احمدزاده بر آن است که آنچه بیش از هر چیز از شخصیت‌پردازی رمان‌ها برداشت می‌شود، کرد بودن ایشان یعنی قومیتشان است نه جنسیتشان. بنابراین با خواندن آنها نمی‌توان فهمید که آیا آنان موفق شده‌اند از هنجارهای رایج جامعه‌شان فراتر روند، به ساختارشکنی بپردازند و با ذهنیت غالب مردانه مقابله کنند یا خیر. بنابراین اهمیت نوشته شدن و انتشار این رمان‌ها تنها می‌تواند در این باشد که زنان کرد در عرصه‌ای شروع به فعالیت نموده‌اند که مدت‌هاست در تسلط مردان قرار دارد.

روزنامه‌نگاری ایرانی و قانون قرن بیستم، حسین شهیدی تاریخچه پیدایش مطبوعات در ایران را از ماه می ۱۸۳۷، زمانی که میرزا صالح شیرازی کاغذ اخبار را در ایران منتشر ساخت، دنبال کرده تا به بررسی جزئیات قوانینی پردازد که برای اولین بار در ماه اکتبر ۱۹۰۷ در ارتباط با مطبوعات و جراید وضع شد و از آن پس در هر دوره‌ای صورت تازه‌ای یافت. اما بُعد دیگر این جریان عدم رضایتی بود که گاهی حتی بدون تشکیل محکمه و استناد به قانون، به تعطیلی یک روزنامه می‌انجامید. تا جایی که ملک‌الشعرای بهار که نوبهار را منتشر می‌ساخت، روزی در صحن مجلس جمله‌ای با این مضمون گفته بود؛ از انقلاب مشروطه تا به حال روزی نبوده که دولت و مطبوعات از هم رضایت داشته باشند. بررسی قوانین حاکم بر مطبوعات، در این مقاله، دوران حکومت پهلوی و سپس سالیان پس از انقلاب را نیز دربر می‌گیرد و در پایان به این نتیجه‌گیری می‌رسد که وجود فضای باز بیش از هر چیز دیگر در تدوین و حاکم شدن قوانینی که منافع همگان را در نظر گیرد، مؤثر است.

از جمله کتاب‌هایی که در این شماره معرفی شده‌اند:

On the History of Iranian Archeology

تاریخ باستان‌شناسی ایران، نوشته نادر نصیری مقدم، ۴۳۳ ص

Editions Connaissances et Savoir, 2004

Multiple Modernities, Civil Society and Islam : The Case of Iran and Turkey

تجدد چندگانه، جامعه شهری و اسلام: وضعیت ایران و ترکیه، نوشته مسعود کمالی، ۲۹۳ ص

Liverpool : Liverpool University Press, 2006

Iran Awakening : A Memoir of Revolution and Hope

ایران بیدار می‌شود: خاطره‌ای از انقلاب و امید، نوشته شیرین عبادی، ۲۳۲ ص

New York : Random House, 2006

Zoor khane, History and Techniques of the Ancient Martial Art of Iran

زورخانه، تاریخ فن و هنر جنگاوری در ایران باستان، نوشته دی. اچ. لوتی جندیک، ۱۱۳ ص.

D. H. Lujendijk, Boudler, Co: Paladin Press, 2006